

ВТОРИННІ НОМІНАЦІЇ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ

SECONDARY NOMINATIONS AS REPRESENTATIVES OF THE SOCIO-CULTURAL IDENTIFICATION OF THE UKRAINIAN MILITARY

Мироненко О.В.,

orcid.org/0000-0002-9775-6220

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти
Херсонського державного університету

Вторинні номінації у статті представлено як лексико-семантичні інновації, що репрезентуються складною термінологічною аргументованістю, специфічною функціональною потенційністю та семантичною різноплановістю. Як мовознавчий феномен вторинна номінація тісно пов'язана з культурними, політичними, аксіологічними, соціальними змінами у мовній картині світу. Вторинна номінація як відображення «семантичної деривації», «трансформації» та «транспозиції» репрезентується у контексті вираження будь-якого лексико-семантичного варіанта у специфічній, семантико-функціональній різноплановості та різноаспектності.

Особливу увагу у лінгвістичній площині приділено вивченню вторинних номінацій військових, що дозволяють репрезентувати їх соціально-культурні, духовні, моральні, етнічні, естетичні цінності. Інтегроване вивчення військових позивних, або військових прізвиськ як вторинних номінацій, якими послуговувалися бійці з початком російсько-української війни у 2014 році, а згодом і повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 року, дає змогу розкрити їх світоглядні позиції, психологічні особливості, національно-культурні, суспільно-політичні, культурно-історичні погляди українських військових.

Військові позивні як вторинні номінації можуть мати різні мовні оцінки: нейтральну, позитивну чи негативну. Оцінний компонент у структурній організації вторинних номінацій лексем дозволяє виявити спектр інновацій, що репрезентують експліцитно чи імпліцитно світоглядну позицію українських військових. Військові позивні як вторинні найменування бійців є багатоаспектними та різноплановими, вони пов'язані: а) з професією, родом діяльності, хобі, тимчасовим видом занять; б) з рослинним світом; в) з тваринним світом; г) з назвами страв, напоїв тощо.

Військові позивні номінації можуть репрезентувати як стилістично нейтральне значення, так і стилістично забарвлену семантичну потенційність, тобто виражати експресивність, оцінність, емотивність, образність. Кожен військовий позивний як вторинне найменування бійця створює образ, який ідентифікує людину як соціально-культурний феномен, якому властива своя унікальна мовна картина світу.

Ключові слова: вторинні номінації, військові позивні, семантика, соціально-культурна ідентифікація, інтернет-джерела.

Secondary nominations in the article are presented as lexical-semantic innovations, represented by complex terminological argumentation, specific functional potential and semantic diversity. As a linguistic phenomenon, secondary nomination is closely related to cultural, political, axiological, and social changes in the linguistic picture of the world. Secondary nomination as a reflection of "semantic derivation", "transformation" and "transposition" is represented in the context of the expression of any lexical-semantic variant in a specific, semantic-functional diversity and multifacetedness.

Special attention in the linguistic plane is paid to the study of secondary nominations of the military, which allow to represent their socio-cultural, spiritual, moral, ethnic, aesthetic values. An integrated study of military call signs, or military nicknames as secondary designations, which were used by fighters at the beginning of the Russian-Ukrainian war in 2014, and later on the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine in 2022, makes it possible to reveal their worldview positions, psychological features, national and cultural, socio-political, cultural and historical views of the Ukrainian military.

Military call signs as secondary nominations can have different linguistic evaluations: neutral, positive or negative. The evaluation component in the structural organization of secondary nominations of lexemes makes it possible to identify a spectrum of innovations that explicitly or implicitly represent the worldview position of the Ukrainian military. Military call signs as secondary designations of fighters are multifaceted and diverse, they are related to: a) profession, line of work, hobby, temporary type of occupation; b) with plant life; c) with the animal world; d) with the names of dishes, drinks etc.

Military call sign nominations can represent both a stylistically neutral meaning and a stylistically colored semantic potential, express expressiveness, appreciation, emotionality, imagery. Each military call sign as a secondary designation of a soldier creates an image that identifies a person as a socio-cultural phenomenon, which is characterized by its own unique linguistic picture of the world.

Key words: secondary nominations, military call signs, semantics, socio-cultural identification, Internet sources.

Постановка проблеми. У сучасному лінгвістичному просторі вторинні номінації є об'єктом дослідження як у зарубіжних, так і у вітчизняних наукових доробках. Аналізуючи вторинні номі-

нації як лексико-семантичну інновацію, можна охарактеризувати їх різноаспектне наукове тлумачення, індивідуальну семантичну специфіку, характерну контекстуальну потенційність тощо.

Функціонування вторинних номінацій як репрезентантів соціально-культурної ідентифікації українських військових набуває актуального значення у лінгвістичному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різні історичні періоди вторинну номінацію розглядали у своїх роботах такі вчені як: О. Єрмакова, Ж. Колоїз, Л. Мацько, О. Мироненко, Є. Отін та інші, які у своїх наукових дослідженнях сконцентрували увагу на структурній неординарності, значеннєвій відтворюваності, їх функціонально-прагматичному діапазоні тощо.

Постановка завдання. Основною метою виокремленого дослідження є виявлення діапазону вторинних номінацій як репрезентантів соціально-культурної ідентифікації українських військових, характеристика семантичного потенціалу військових позивних. Реалізація поставленої мети відображає наступні завдання: проаналізувати особливості вторинних номінацій як лексико-семантичних репрезентантів інновацій, здійснити структурований аналіз вторинних номінацій у парадигмі військових позивних у мові інтернет-джерел, розкрити семантичний ракурс аналізованих лексем.

Виклад основного матеріалу. У сучасних наукових джерелах категорію «вторинна номінація» виокремлюють як: 1) механізм творення нових значень лексичних одиниць, що співіснує з поняттями «семантична деривація», «трансформація», «транспозиція», «переосмислення»; 2) результат номінативного акту, де а) в семасіологічному аспекті співвідноситься з поняттями «вторинна номінативна», «предикативно-(оцінно-)характеризувальна» або «афективна» функція; і б) ономасіологічна інтеграція, що збігається з поняттям «вторинне найменування» [1, с. 17].

Шляхом переосмислення соціальних, культурних, аксіологічних, інтелектуальних, політичних змін у суспільстві, у мові та мовленні виникають різні вторинні номінації, що репрезентують складну організацію мовної картини світу.

Як показують спостереження, структура та механізми утворення вторинної номінації визначаються семантичною деривацією і внаслідок цього у лінгвістичній площині позначена як «семантичний дериват» (семантичне найменування або вторинне найменування), тобто це – надання іншого семантичного значення об'єкту через суб'єктивне переосмислення мовної картини світу. Вторинні значення виникають «внаслідок функціонального перенесення найменувань з одного предмета чи явища на інші, при цьому назва переноситься лише за тієї умови, при якій

відповідні предмети мають певну спільність у своїх функціях» [2, с. 36].

О. Мироненко зазначає, що «вторинна номінація як «трансформація» та «транспозиція» визначається в якості вираження будь-якого лексико-семантичного варіанта в нехарактерній, невластивій для неї формі та функціональній позиції. Вторинність як «переосмислення» зумовлена психологічно-мотивованими процесами, в міру яких і відбувається переосмислення усвідомленого» [3, с. 72].

Надзвичайно актуальним та малодослідженим у лінгвістичній площині вважаємо питання вивчення вторинних номінацій військових, що дозволяють репрезентувати їх соціально-культурні, духовні, моральні, етнічні, естетичні цінності. Військовий позивний, або військове прізвисько – це вторинна номінація, якою послуговуються бійці під час війни. Ця традиція походить з давніх часів: від звияжних козаків до сучасних українських військовослужбовців XXI століття. Функціональне призначення вторинних найменувань військових надзвичайно різноманітне, оскільки військові позивні допомагають: приховати інформацію про людину, виділити її певні якості чи риси характеру, полегшити комунікацію між бійцями (оскільки декілька людей можуть мати однакові імена, а тому треба правильно звернутися), виявити ставлення побратимів до військового (інколи бійці допомагають один одному придумати вторинну номінацію як репрезентант соціально-культурної ідентифікації українських військовослужбовців.

Вторинні номінації як репрезентанти соціально-культурної ідентифікації українських військових можуть мати різні мовні оцінки: нейтральну, позитивну чи негативну. На думку О. Мироненко, «нейтральна оцінка («0») представлена як норма, шаблон, догма, а певні якісно-кількісні зміни представляють позитивно («+») чи негативно («-») полюсну характеристику. Хоча шкала оцінок і представлена з полюсами «0» (нейтрально), «+» (добре), «-» (погано), в останніх двох оцінка може варіюватися як дуже добре, краще, найкраще або дуже погано, гірше, найгірше тощо» [3, с. 59]. Оцінний компонент у структурній парадигмі вторинних номінацій лексем дозволяє розкрити спектр інновацій, що репрезентують експліцитно чи імпліцитно світоглядну парадигму українських військових.

Військові позивні як вторинні найменування бійців є багатоаспектними та різноплановими, вони пов'язані:

а) з професією, родом діяльності, хобі, тимчасовим видом занять:

1. Почнемо з головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного. Його псевдо задали воєнкори, вітаючи генерала з Днем народження. Звідки у Залужного взявся позивний «**Волонтер**», ми спробували з'ясувати у військових. Але і тим – достеменно невідомо.

«Ми теж задавали собі питання, такий нестандартний для військового позивний, мабуть, достеменно історію знає сам головнокомандувач, ніхто не знає, така якась таємниця», – каже офіцер ЗСУ Дмитро.

Але є дві версії.

«Інколи військові беруть позивні, які були першими, і які їм дали з таблиці позивних, і буває таке, що закріпився, і так сталося історично, що він «**Волонтер**», – зазначає Дмитро.

Куди цікавіша – друга! Позивний «**Волонтер**» причепився до Валерія Залужного ще 2014-го...

«Коли генерал Залужний був заступником командувача сектора С, він ще знаходив час займатися волонтерством, знаючи генерала Залужного, це та людина, яка може цим займатися, є люди, які, я б ніколи не повірив, що займаються волонтерством, але щодо Залужного – абсолютно вірю», – запевняє офіцер ЗСУ [11.07.2022, 5.ua]. У ВТССУМ слово *волонтер* характеризується як: «той, хто став на військову або іншу державну службу за власним бажанням; доброволець» [6, с. 201]. Але у текстовій основі військовий позивний головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного – **Волонтер** набуває емоційно-оцінного забарвлення та характеризує його з одного боку як: «сильну і мужню людину», а з іншого ракурсу як: «щирі і добру особистість». Надзвичайно важливого значення набуло волонтерство з початком російсько-української війни у 2014 році, а згодом і повномасштабного вторгнення РФ в Україну 2022 року, де лексема *волонтер* набуває виразної позитивної оцінки, оскільки характеризує людей, які добровільно та безкоштовно виконують громадсько-корисну роботу для різних соціальних верств населення.

2. Захищаючи Україну, на фронті війни з Росією загинув військовий з Херсона Олександр Юров. До великої війни Олександр працював педагогом у Херсонській дитячій музичній школі №4. До війська він пішов добровольцем та мав позивний «**Музикант**» [29.09.2023, most.ks.ua]. У ВТССУМ слово *музикант* характеризується як: «той, хто грає на якомусь інструменті» [6, с. 694], тому через військовий позивний **Музикант** передається позитивний образ людини з «творчою,

невичерпною» енергією, яка допомагала йому сприймати світ під іншим кутом зору;

б) з рослинним світом: 1. Сам собі обрав позивний відомий підприємець Леонід Остальцев. «**Одуванчиком**» почав називати себе ще 2014-го. Розповідає: нафосних імен не хотів, а псевдо придумав, стоячи із побратимами серед поля кульбаб.

«Ще 2014 року, коли ми розпочали бойову операцію під назвою «Рейд», виконували там завдання біля російського кордону вздовж Донецької і Луганської областей. Мене дуже сильно драконило те, що там у сепарів позивні якісь там – «розірвана акула», «термінатор». Мене це вкурвило, а я сказав, що мені байдуже, як називатися, і я сказав, що я буду «**Одуванчик**», бо байдуже, як ти називаєшся, важливо, що ти робиш. І всім дуже сподобалось, що я назвав себе «**Одуванчиком**», і командир теж зацінив, воно дуже прикольно, бо я взагалі не схожий на «**Одуванчика**», саме тому, напевно, воно так прикольно і звучить», – зауважує Остальцев [11.07.2022, 5.ua]. Лексема *одуванчик* є калькою з іншої мови, оскільки в українській мові функціонує іменник *кульбаба*, що у ВТССУМ функціонує як: «трав'яниста рослина родини складноцвітих, стебло якої виділяє молочний сік, а пухнасте насіння розноситься вітром. // Квітка цієї рослини» [6, с. 596]. У тексті військовий позивний **Одуванчик** як вторинне найменування набуло позитивного значення, оскільки характеризує особу як: «життєрадісну, веселу, оптимістичну, з почуттям гумору», бо контекстні поширювачі дозволяють розкрити характер військового: «я сказав, що я буду «**Одуванчик**», бо байдуже, як ти називаєшся, важливо, що ти робиш. І всім дуже сподобалось, що я назвав себе «**Одуванчиком**», і командир теж зацінив, воно дуже прикольно, бо я взагалі не схожий на «**Одуванчика**», саме тому, напевно, воно так прикольно і звучить».

2. **Тернополянин Олег Шелетин з позивним «Дуб» воює на донецькому напрямку. Чоловік розповів Суспільному, що захист держави вважає своїм обов'язком. У військовій справі бійцю допомогли навички, здобуті у «Правому Секторі».** «Ліс мене надихає та заспокоює. Мій позивний пов'язаний з лісом, я «**Дуб**». Це про характер, поведінку, життєві погляди та переконання». До повномасштабної війни, розповідає борець, працював барменом. Коли почалось повномасштабне вторгнення – разом з іншими добровольцями вирушив боронити державу. Зараз служить у 67-й механізованій бригаді [03.02.2024,

misto.te.ua]. У лексикографічних джерелах іменник *дуб* функціонує як: «1. Багаторічне листяне дерево з міцною деревиною та плодами – жолудями. // Деревина цього дерева. 2. діал., іст. Великий човен, видовбаний із суцільного дерева (перев. дуба) або зробл. з дощок. 3. тех., розм. Речовина, що використовується для вичинки шкіри» [6, с. 330]. У контексті вторинне найменування військового *Дуб* набуває позитивного конотативного звучання, яке розкривається завдяки контекстним поширювачам: «ліс мене надихає та заспокоює. Мій позивний пов'язаний з лісом, я «Дуб», який є уособленням: «могутності, міцності, витривалості» та характеризує імпліцитні та експліцитні риси військового;

в) з тваринним світом: 1. *Сформована Сирським група «Барс» прикривала вихід ЗСУ з міста. Сирський отримав тоді орден Богдана Хмельницького III ступеня й службове підвищення, а позивний «Барс» також закріпився за військовим. Наступним серйозним підвищенням у кар'єрі Сирського стало призначення командувачем Сухопутних військ ЗСУ в 2019 році* [08.02.2024, dw.com]. У ВТССУМ слово *барс* характеризується як: «великий хижий звір родини котячих, схожий на леопарда і пантеру» [6, с. 63], але військовий позивний головнокомандувача ЗСУ Олександра Сирського – *Барс*, характеризує його з позитивного ракурсу: як бійця з «сильною, вольовою вдачею, який здатний вирішувати бойові завдання будь-якого ступеня складності».

2. *Захисниця «Азовсталі», парамедик Катерина Поліщук на позивний «Пташка», звернулася до українців.*

В Instagram «Пташка», попросила українців не писати їй, що все буде добре, оскільки для наближення перемоги потрібні конкретні дії, а не просто слова [15.10.2023, unian.ua]. У лексикографічних джерелах іменник *пташка* позначається як: «1. Зменш.-пестл. до птах 1 і птаха. Птахи. // У пестливому звертанні до дитини, дівчини, жінки. 2. перен., розм., ірон. Те саме, що птах 2. 3. розм. Позначка на папері у вигляді двох рисок, що утворюють гострий кут, звернений донизу» [6, с. 1187]. Військовий позивний *Пташка* набув позитивного конотативного звучання та репрезентує «ніжну дівчину з сильним характером», яка чітко передає прагматичні позиції українських бійців, а саме: «для наближення перемоги потрібні конкретні дії, а не просто слова».

3. *Військовослужбовець з Івано-Франківщини Євген на позивний Лев до війни разом із сім'єю жив та працював у Чехії. Коли почалася війна*

– повернувся в Україну, щоб захищати її. Про особливості роботи бійця розповіли на сторінці 102 окремої бригади Сил територіальної оборони ЗСУ Івано-Франківщини [22 березня 2023, suspilne.media]. Лексема *лев* вживається на позначення: «лев¹ 1. Великий хижий звір родини котячих із короткою жовтою шерстю і довгою пишною гривовою у самців. // Скульптурне зображення цієї тварини. // перен. Про дуже хоробру, безстрашну людину. 2. перен., заст. і ірон. Людина, яка звертає на себе увагу модним одягом, манерами і т. ін. Світський лев. Мурашиний лев – комаха з прозорими крилами, зовні схожа на бабку, личинка якої живиться мурашками;

лев² 1. Грошова одиниця в Болгарії. 2. іст. Монета, яка була в обігу в середньовічній Австрії, Бессарабії та на Поділлі» [6, с. 608]. Військовий позивний *Лев* вживається з позитивним конотативним значенням, що репрезентує людину як: «сильну, дуже хоробру, чесну, порядну, яка не боїться труднощів».

4. *«У мене хлопець дуже довго воював, з 2014 року. Багато друзів або були на війні, або були якимось до цього дотичні. І, в принципі, середовище було дуже близьке», – каже Христина на позивний Бджілка.*

Спершу Христина працювала у пункті постійної дислокації. Та коли настала потреба виїхати в зону бойових дій, дівчина без вагань владнала свої справи вдома та поїхала в Запорізьку область.

«Спершу це сприймалося так: ми поїхали, виконуємо важливі завдання. Але все ж таки були це рожеві окуляри – ми всі повернемося додому. І перші поранені – це було дуже складно. Це дало розуміння, де ми перебуваємо, і якою ціною тут даються помилки», – говорить військова.

Христина – штаб-сержантка третьої категорії. Вона працює з людьми, які потрапляють у її батальйон.

«Ми підбираємо людей, спілкуємося з ними й розуміємо, хто та де краще б стояв. Наприклад, хтось не справляється з обов'язками. Пояснює: для мене завелике чи замаленьке навантаження. Наша робота – це побачити й розставити все так, щоб механізм продовжував працювати», – розповідає військовослужбовиця [2 грудня 2023, suspilne.media]. У словниках іменник *бджілка* вживається на позначення: «зменш.-пестл. до бджола» [6, с. 65], а *бджола* – це «медоносна комаха, що збирає квітковий нектар і переробляє його на мед» [6, с. 65]. Вторинна номінація *Бджілка* набуває позитивного конотативного увиразнення, що характеризує військову Христину як: «працьовиту, старанну, мудру

людину», яка невпинно працює, що зазначено у контекстних поширювачах: «ми підбираємо людей, спілкуємося з ними й розуміємо, хто та де краще б стояв»;

г) з назвами страв, напоїв: 25 серпня на Житомирщині зіткнулися навчально-бойові літаки Л-39: загинули троє українських пілотів – В'ячеслав Мінка, Сергій Проказін та Андрій Пільщиків. Останній – відомий ас з позивним «Джус». Його називали голосом української авіації, бо був одним з тих, хто любивав важливість надання Україні сучасного озброєння. Західним партнерам було важливо бачити, кому саме вони дають літаки. Харизматичні і професійні українські льотчики їх – переконали.

У 2018 році він брав участь у міжнародних навчаннях «Чисте небо 2018», які проходили в Україні. Тоді й отримав свій позивний «Джус», бо не замовляв ніколи алкогольні напої, а тільки сік – англійською Juice. Андрій був єдиним пілотом ПС ЗСУ, який мав офіційний позивний [29 серпня 2023, radiosvoboda.org]. Військовий позивний Джус утворився від англійського слова juice, що в перекладі означає «сік». Вторинна

номінація Джус характеризує українського пілота Андрія Пільщикова, як такого, що «не замовляв ніколи алкогольні напої, а тільки сік – англійською Juice».

Висновки. Проаналізувавши діапазон військових позивних як репрезентантів вторинних номінацій, можна сказати, що їх семантична парадигма розкривається у текстовому обігу, завдяки семантичним трансформаціям, асоціативним характеристикам, функціональній різноплановості тощо. Цінність військових позивних виявляється у мові інтернет-джерел, завдяки тому, що вони передають соціально-культурні, духовні, моральні, етнічні, естетичні особливості людей, показують незламний характер та силу волі, чіткі національні позиції українських військових. Усе актуальнішого звучання набуває питання військових позивних як вторинних найменувань лексем, що передають різні семантичні характеристики. У подальших наукових роботах плануємо розглянути національно-культурну парадигму військових позивних у площині української публіцистики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іващенко В.Л. Конотативно-оцінний аспект семантики назв осіб за родом діяльності, місцем проживання та національною належністю: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАНУ, Ін-т української мови. К., 1997. 190 с.
2. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / За загал. ред. Білодіда І.К. К.: Наукова думка, 1973. 588 с.
3. Мироненко О.В. Нові оцінно-конотативні значення прислівників: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К., 2010. 223 с.
4. Мироненко О.В. Часово-просторові показники конотації: okazіонально-узуальні одиниці. *Мандрівець*. 2006. №1 (січень-лютий). С. 58–63.
5. Мироненко О.В. Експлікація лексично та семантично okazіональних іменників з конотативним увиразненням у мові української преси. *Нова філологія*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 83. С. 181–186.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.